

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Генрі
ДЖЕЙМС

■

АМЕРИКАНЕЦЬ

Роман

*Переклад з англійської
Олега Буйвола*

ХАРКІВ
«ФОЛІО»

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Погожого травневого дня 1868 року на великій круглій тахті, що в ті часи стриміла в самому серці Салону Карре Лувру, безтурботно вмовився один джентльмен. Згодом цю зручну тахту, на жаль для всіх любителів мистецтва зі слабкими ногами, прибрали, але пан, про якого йде мова, спокійно зайняв найбільш м'яке місце і, відкинувши голову назад, витягнувши ноги, милувався осяяною місячним світлом Мадонною роботи Мурільйо, отримуючи неабияке задоволення ще й від самого процесу сидіння. Він зняв капелюха і поклав поруч із собою маленький червоний путівник і театральний бінокль. День був теплий, і після прогулянки пан дещо упрів. Утомлено витер чоло хустинкою, але при цьому зовсім не здавався людиною, яка знає, що таке втома. Довготелесий, худорлявий і м'язистий, він випромінював ту життєву енергію, через яку чоловіків іноді називають «легінями». Але цього дня йому довелося докласти чималих зусиль. Йому траплялися і значно серйозніші фізичні випробування, проте ця спокійна прогулянка залами Лувру виявилася досить непростим завданням. Джентльмен переглянув усі картини, позначені зірочкою в дрібнодрукованому путівнику «Бедкер». Його увага була розсіяною, в очах рябіло, і він сів, відчуваючи нестерпний головний біль. Він роздивлявся не лише оригінали, а й копії картин, до створення яких долучилася незліченна кількість бездоганно вбраних молодих панянок, котрі присвятили себе у Франції меті поширювати мистецтво. Правду кажучи, часто копії подобалися йому набагато

більше, ніж оригінали. Його зовнішність цілком свідчила про те, що він був кмітливим і здібним хлопцем, і справді, він часто засиджувався допізна над стосом рахунків і без жодного позіхання слухав, як кукурікає півень. Але Рафаель, Тиціан і Рубенс були новим видом арифметики, і вони вперше в житті навіяли нашому другові якусь примарну невпевненість у власних силах. Спостерігач, який хоч трохи розуміється на національних типажах, без труднощів визначив би походження цього нерозвиненого поціновувача мистецтв і навіть відчув би певну насолоду від того, як ідеально цей добродій вписувався в національний стереотип. Джентльмен на тахті був могутнім зразком американця; насамперед він був у фізичному сенсі розвиненим і дужим чоловіком. Здавалося, він мав таке здоров'я й силу, які у своїй досконалості справляють найбільше враження, — той фізичний капітал, для підтримання якого його власникові не потрібно нічого робити. Якщо він і був зразком типового «м'язистого християнина», то сам того не підозрював. Якщо потрібно було кудись далеко йти, він ішов пішки, не здогадуючись, що «тренує» свої ноги. Він нічого не знав про користь купання у холодній воді або про вправи з гімнастичними булавами. Він не був ані веслярем, ані стрільцем, ані фехтувальником. У нього просто ніколи не було часу на ці розваги. Цей добродій не знав, що лікарі рекомендують прогулянки верхи при певних формах розладу шлунка. За вдачею він був людиною поміркованою, однак напередодні візиту до Лувру повечеряв у кав'ярні «Англе», бо хтось сказав йому, що таким задоволенням нехтувати аж ніяк не можна. Але після цього він усю ніч проспав сном праведника. Зазвичай його постава відзначалася деяким недбальством, і рухався цей добродій дещо повільно, але коли цього вимагали життєві обставини, він випростувався, набираючи подоби справжнього гренадера на параді. Він ніколи не курих. Його запевняли, що сигари дуже корисні для здоров'я, і він цілком міг у це повірити, просто на тютюні він розумівся так само мало, як на гомеопатії.

Він мав дуже добре сформовану голову, з гармонійним, симетричним балансом лобового та потиличного відділів, і густе, пряме, досить сухе каштанове волосся. Його шкіра була смаглявою, а ніс мав виразний, добре помітний вигин. Його очі були ясного, холодного сірого кольору, і, за винятком досить густих вусів, він був охайно поголений. Він мав пласку щелепу і жилаву шию, характерні для американського типажу, але сліди національного походження проявляються більше у виразі обличчя, ніж у його рисах, і саме в цьому плані обличчя нашого друга було надзвичайно промовистим. Однак вибагливий спостерігач, про якого ми говорили, міг би досконало оцінити виразність обличчя цього джентльмена, але все одно не зміг би його описати. У його обличчі була та типова невизначеність, яка не є порожнечою, та порожнеча, яка не є простотою, той вигляд, ніби він ні до чого особливо не прив'язаний, ніби він загалом відкритий до можливостей, які підносить життя, ніби він цілком у власному розпорядженні. Такий вираз обличчя притаманний багатьом американцям. Саме погляд нашого друга найкраще розповідав його історію; погляд, у якому дивовижно поєднувалися невинність і досвід. Він був сповнений суперечливих натяків, і хоча це аж ніяк не був осяйний погляд романтичного героя, проте в ньому можна було знайти майже все, що завгодно. Холодний, але привітний, відвертий, але обережний, кмітливий, але довірливий, позитивний, але скептичний, впевнений, але сором'язливий, надзвичайно розумний і надзвичайно доброзичливий... Було щось невиразно зухвале в його поступливості і щось глибоко заспокійливе в його стриманості. Підстрижені вуса цього джентльмена, дві передчасні зморшки над ними, а також дещо екстравагантний стиль його вбрання — накрохмалена сорочка без гудзиків і блакитна шийна хустка — завершували образ.

Ми заскочили його не в найкращий момент: він сидів розслаблений, спантеличений естетичними питаннями, навіть трохи винуватий через те, що нерозважливо переносить чесноти творця на сам твір, як ми нещодавно з вами з'ясували.

Наприклад, зараз він щиро захоплювався примруженою мадонною, яку малювала молода панянка з короткою зачіскою, бо вважав цю панянку незвичайно привабливою. Що не кажіть, а він був з тих чоловіків, з якими багато хто з панянок воліли б познайомитися. Уся його постава видавала в ньому рішучість, фізичне здоров'я, веселість і життєве процвітання. Він, очевидно, був людиною практичною, але було непросто визначити, що саме ним рухало. Це викликало невизначеність і зацікавлення, які зазвичай підбурюють нашу увагу.

Поки маленька художниця продовжувала свою роботу, вона час від часу кидала зацікавлений погляд на свого шанувальника. Служіння образотворчому мистецтву, на її думку, вимагало багато «позування», тривалого стояння зі складеними руками і похиленою у бік головою, притискання до ямочки на підборідді своєї ручки, зітхання і насупленого погляду, притупування ногою, намацування в розпатланих косах шпильок, що утримували її волосся докупи. Всі ці дії супроводжувалися неспокійними поглядами, які довше, ніж личило, затримувалися на описаному нами джентльмені. Нарешті чоловік різко підвівся, надів капелюха і підійшов до дівчини. Він став перед її картиною і кілька хвилин дивився на неї, а панянка вдавала, ніби нічого не помічає. Потім, звернувшись до неї єдиним словом, яке становило весь його французький словниковий запас, і піднявши один палець у манері, яка, на його думку, прояснювала значення цього слова, він рвучко запитав: «Combien?» Художниця глянула в його бік, трохи насупилася, знизала плечима, відклала палітру та пензлі і тепер стояла, потираючи руки.

— Скільки? — повторив наш друг, переходячи на англійську. — Combien?

— Месьє хоче купити картину? — спитала панночка по-французьки.

— Дуже гарна, splendide¹. Combien? — повторив американець.

¹ Чудова (франц.).

— Месьє до вподоби моя маленька картинка? На ній дуже красива героїня, — відповіла молода панночка.

— Так, Мадонна. Я не католик, проте хочу її купити. Combien? Напишіть тут.

Джентльмен дістав з кишені олівець і показав їй форзац свого путівника. Вона стояла, дивилася на нього і чухала кінчиком олівця підборіддя.

— Вона не продається? — запитав він.

Оскільки дівчина все ще стояла в роздумах і дивилася на нього очима, в яких, попри її бажання вдати, ніби подібний прояв меценатства є для неї річчю загалом буденною, можна було легко углядіти майже зворушливе недовір'я, джентльмен злякався, що образив її. Насправді ж дівчина просто намагалася вдавати байдужість і водночас розмірковувала, скільки ж вона може з нього здерти.

— Сподіваюсь, я не помилився? Pas insulté, no?¹ — продовжував її співрозмовник. — Ви що, зовсім не розумієте англійської?

Здатність цієї юної леді так швидко вжитися в роль була приголомшливою. Панянка втупила в пана свій проникливий погляд і запитала, чи не говорить він французькою, а потім поривчасто кинула:

— Donnez!²

Дівчина взяла розгорнутий путівник. У верхньому кутку форзаца вона за хвилину надзвичайно акуратним почерком вивела цифру, після чого повернула путівник чоловікові та знову взялася за палітру.

Наш друг прочитав цифру: «2000 франків». Він деякий час нічого не говорив, а просто стояв, дивлячись на картину, тоді як копійстка жваво заходилася працювати пензлем.

— Для копії — це ж забагато, чи не так? — нарешті запитав він. — Pas beaucoup?»³

¹ Я вас не скривдив? (Франц.)

² Дайте! (Франц.)

³ Не надто багато? (Франц.)

Дівчина підняла очі від палітри, оглянула його з голови до ніг і з дивовижною влучністю відповіла:

— Так, це ціна немаленька, проте моя копія — чудової якості. Картина коштує не менше названої суми.

Пан, який нас цікавить, не розумів французької, але я вже казав, що він був розумним чоловіком. Тепер він мав гарну нагоду довести це на практиці. Завдяки природному інстинкту він вловив сенс фраз молодій жінці. Йому було приємно зазначити, що вона поводить з ним настільки щиро. Краса, талант і щирість. Ця дівчина поєднувала в собі все!

— Але ви мусите її закінчити, — сказав він. — *Закінчити!* Розумієте? — і він вказав на недомальовану руку Мадонни.

— О, вона буде завершена досконало, досконаліше від досконалості! — вигукнула мадемуазель і, щоб підтвердити свою обіцянку, поставила рожеву пляму посередині щоки Мадонни. Але американець лише насупився.

— Надто багато рожевого... надто багато... — виголосив він свою думку. — Колір її обличчя — більш ніжний.

У пошуках доказу своїх слів джентльмен вказав на оригінал Мурильйо.

— Ніжний? О, він буде ніжним, месьє, ніжним, як севрська порцеляна. Я збираюся зменшити тональність. Я знаю всі секрети свого мистецтва. Куди надіслати вам картину? Назвіть вашу адресу?

— Моя адреса? О, так! — джентльмен витягнув з портмоне візитку картку, щось написав на ній, а потім, на мить завагавшись, додав. — Якщо мені не сподобається ця картина, коли вона буде завершена, — знаєте, я не буду зобов'язаний її купувати.

Молода панночка, здавалося, розуміла це так само добре, як і він.

— Я впевнена, що месьє — не надто примхливий, — промовила вона з грайливою посмішкою.

— Примхливий?

Джентльмен розсміявся.

— О ні, я не примхливий. Я дуже вірна і постійна людина. *Comprenez?*¹

— Месьє — людина з постійними звичками. Я це чудово зрозуміла. Це рідкісна чеснота. Щоб віддячити вам, я постараюся, щоб ви отримали картину найближчими днями... наступного тижня, як тільки вона висохне. Я візьму вашу візитівку.

Панянка взяла картку і прочитала на ній: «Крістофер Ньюман». Потім вона спробувала повторити це вголос і засміялася через свій акцент.

— Ваші англійські імена такі кумедні!

— Кумедні? — перепитав містер Ньюман, теж сміючись. — Ви коли-небудь чули про Христофора Колумба?

— *Bien sûr!*² Він відкрив Америку, дуже велика людина. І він ваш покровитель?

— Мій покровитель?

— Ваш святий покровитель, за календарем.

— Так, мої батьки назвали мене на його честь.

— Месьє — американець?

— Хіба ви не бачите? — здивувався джентльмен.

— І ви хочете відвезти мою маленьку картину аж туди? — поцікавилася вона, супроводжуючи свої слова жестом.

— Я поставив собі за мету купити дуже багато картин, *beaucoup, beaucoup*³, — відповів Крістофер Ньюман.

— Все одно це велика честь для мене, — мовила дівчина, — бо я впевнена, що месьє має дуже гарний смак.

— Ви повинні дати мені свою візитівку, — сказав Ньюман, — вашу візитку... Розумієте мене?

Молода панночка суворо глянула на нього, а потім сказала:

— Мій батько буде чекати на вас там.

Але цього разу містерові Ньюману не допомогла його природна проникливість.

¹ Розумієте? (*Франц.*)

² Звичайно! (*Франц.*)

³ Багато-багато (*франц.*).

ЗМІСТ

Зіткнення двох світів. *Світлана Тіхоненко*. 3

АМЕРИКАНЕЦЬ

Розділ перший	21
Розділ другий	34
Розділ третій	47
Розділ четвертий	69
Розділ п'ятий.	88
Розділ шостий.	105
Розділ сьомий	121
Розділ восьмий	139
Розділ дев'ятий	152
Розділ десятий	161
Розділ одинадцятий	179
Розділ дванадцятий	190
Розділ тринадцятий	208
Розділ чотирнадцятий	227
Розділ п'ятнадцятий	241
Розділ шістнадцятий.	256
Розділ сімнадцятий	276
Розділ вісімнадцятий	298
Розділ дев'ятнадцятий	312
Розділ двадцятий	329
Розділ двадцять перший	343
Розділ двадцять другий	358
Розділ двадцять третій.	377
Розділ двадцять четвертий	387
Розділ двадцять п'ятий.	405
Розділ двадцять шостий.	422
Примітки. <i>Світлана Тіхоненко</i>	435